

POSTANOWIENIE SKŁADU SIEDMIU SĘDZIÓW
Z DNIA 23 MARCA 2011 R.
I KZP 1/11

Wysokość kosztów procesu zasądzanych w sprawie karnej od Skarbu Państwa lub przeciwnika procesowego na rzecz strony, której racje zostały w procesie uwzględnione, jest limitowana wysokością rzeczywiście poniesionych kosztów, przy czym zgodnie z § 2 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. Nr 163, poz. 1348 ze zm.), jak i zgodnie z § 2 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz. U. Nr 163, poz. 1349 ze zm.), nie może przekroczyć sześciokrotności stawki minimalnej. Ponadto ustalając wysokość żądanych kosztów, sąd bierze pod uwagę niezbędny nakład pracy obrońcy lub pełnomocnika, a także charakter sprawy i wkład pracy zastępcy prawnego w przyczynienie się do jej wyjaśnienia i rozstrzygnięcia (§ 2 ust. 1 obu wymienionych rozporządzeń).

Przewodniczący: sędzia SN S. Zabłocki.

Sędziowie SN: J. Grubba, T. Grzegorzczak, P. Hofmański, W. Płóciennik, Z. Puskarski, E. Strużyna (sprawozdawca).

Prokurator Prokuratury Generalnej: B. Mik.

Przedstawiciel Rzecznika Praw Obywatelskich: J. Malinowski.

Sąd Najwyższy po rozpoznaniu w Izbie Karnej na posiedzeniu w dniu 23 marca 2011 r., przedstawionego przez Rzecznika Praw Obywatelskich, na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jedn.: Dz. U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147 ze zm.) oraz art. 60 § 2 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 240, poz. 2052 ze zm.), w związku z ujawnionymi rozbieżnościami w orzecznictwie sądowym, zagadnienia prawnego:

„Czy w sprawach z oskarżenia publicznego – w razie uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia przeciwko niemu postępowania – sąd na zasadzie art. 632 pkt 2 k.p.k. obciąża Skarb Państwa rzeczywistymi, udokumentowanymi kosztami obrony z wyboru poniesionymi przez oskarżonego, czy kosztami wynikającymi z rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. z 2002 r., Nr 163, poz. 1348 ze zm.)?”

p o s t a n o w i ł odmówić podjęcia uchwały.

UZASADNIENIE

Przedstawiony Sądowi Najwyższemu wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich o tzw. abstrakcyjną wykładnię prawa umotywowany został ujawnionymi – w toku badania spraw wpływających do Rzecznika Praw Obywatelskich – rozbieżnościami w orzecznictwie sądów powszechnych dotyczącymi tego, na jakiej zasadzie, w sprawach z oskarżenia publicznego, Skarb Państwa ponosi koszty obrońcy z wyboru w razie uniewinnienia

oskarżonego lub umorzenia przeciwko niemu postępowania w przypadku, gdy oskarżony udokumentuje poniesione z tego tytułu koszty.

W uzasadnieniu wniosku Rzecznik Praw Obywatelskich stwierdził, że praktyka sądów, zasądzających koszty obrony z wyboru na podstawie art. 632 pkt 2 k.p.k. jest niejednolita, gdyż w orzecznictwie wykształciły się trzy sposoby stosowania tego przepisu.

Koszty obrony – w wypadkach przewidzianych w art. 632 pkt 2 k.p.k. – zasądzane są bowiem:

- 1/ według stawek minimalnych, wynikających z rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. Nr 163, poz. 1348 ze zm.);
- 2/ na podstawie udokumentowanych wydatków z tytułu obrony – jednakże do kwoty nie przekraczającej sześciokrotnej stawki minimalnej określonej w cytowanym rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości;
- 3/ w pełnej wysokości wynikającej z umowy cywilnoprawnej zawartej pomiędzy obrońcą a klientem i należycie udokumentowanej – tj. fakturą VAT, zwykłą umową pisemną lub spisem kosztów.

Rozróżnienie to wsparte zostało wskazaniem sygnatur akt spraw karnych, w których zapadły określonego rodzaju orzeczenia o kosztach.

Do wniosku załączone zostały ponadto kopie pism Prezesów Sądów Apelacyjnych w: Gdańsku, Białymstoku, Katowicach, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie, Warszawie i Wrocławiu, skierowanych do Zespołu Prawa Karnego w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich, w odpowiedzi na odezwę o udzielenie informacji dotyczącej praktyki sądowej w przedmiotowej kwestii, a także kopie pism prezesów niższych sądów i kopie orzeczeń sądów powszechnych, dotyczących tej samej materii.

W tej sytuacji powstaje wątpliwość, czy sądy posiłkując się wyłącznie regułami zasądzania kosztów obrony z urzędu określonymi w cytowanym rozporządzeniu i nie uwzględniając rzeczywistych kosztów poniesionych przez stronę, w sposób prawidłowy interpretują normę wyrażoną w art. 632 pkt 2 k.p.k.

Skoro ustawodawca zawarł w przepisie art. 632 pkt 2 k.p.k., w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 7 marca 2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 80, poz. 539), ogólną zasadę ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów procesu, w tym kosztów obrony z wyboru w razie uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia postępowania, to niedopuszczalne byłoby wprowadzanie jakichkolwiek kryteriów ograniczających wysokość podlegających zwrotowi kosztów poniesionych na obronę z wyboru. Stwierdzenie to zostało wsparte odwołaniem się do uzasadnienia wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 lipca 2006 r., SK 21/04 OTK-A 2006, nr 7, poz. 88, który uznał przepis art. 632 pkt 2 k.p.k. w brzmieniu sprzed nowelizacji, za niezgodny z Konstytucją, a także do uzasadnienia projektu ustawy nowelizującej, z którego wynika, że *ratione legis* tej nowelizacji było zagwarantowanie konstytucyjnego prawa do obrony oraz wprowadzenie pełnej realizacji zasady odpowiedzialności strony oskarżającej, która nie zdołała wykazać swego stanowiska w procesie, za jego wynik. Ponadto wskazał na stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w postanowieniu z dnia 14 listopada 2008 r., III KK 223/08, R-OSNKW 2008, poz. 2291, stwierdzeniem, że zasada zwrotu przez Skarb Państwa kosztów związanych z udziałem obrońcy z wyboru, przy uniewinnieniu oskarżonego lub umorzeniu postępowania w sprawach z oskarżenia publicznego „jest bezdyskusyjna”. Podniósł, że także w piśmiennictwie prezentowany jest pogląd, iż zasada przewidziana w art. 632 pkt 2 k.p.k. nie doznaje ograniczeń, zapewniając słuszną rekompensatę niesłusznie oskarżonym.

Zauważył ponadto, że praktyka zasądzania przez sądy stawek minimalnych w wypadku udokumentowania kosztów obrony z wyboru niezasadnie różnicuje pozycję Skarbu Państwa i oskarżycieli prywatnych, którzy w wypadku przegranej ponoszą koszty procesu w całości.

W opinii Rzecznika Praw Obywatelskich, sądy orzekające na podstawie art. 632 pkt 2 k.p.k. o zwrocie kosztów, powinny zatem uwzględniać rzeczywiste i udokumentowane koszty obrony z wyboru. Będzie to bowiem stanowiło właściwą gwarancję konstytucyjnego prawa do obrony oraz zapewniało pełną realizację zasady odpowiedzialności za wynik procesu, która koresponduje z zasadą poczucia sprawiedliwości społecznej.

W związku z wnioskiem Rzecznika Praw Obywatelskich pisemne stanowisko przedstawił prokurator Prokuratury Generalnej, wnosząc o odmowę podjęcia uchwały. Prokurator stwierdził, że wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, ograniczając się do wskazania jedynie rozbieżności w stosowaniu prawa, nie spełnia wymagań przewidzianych w przepisie art. 60 § 2 ustawy o Sądzie Najwyższym, uprawniających ten podmiot do wystąpienia z tzw. abstrakcyjnym pytaniem prawnym. Ponieważ w myśl tego przepisu, każdy z wymienionych w nim podmiotów może wystąpić do Sądu Najwyższego z pytaniem abstrakcyjnym wtedy, gdy w orzecznictwie tego Sądu, sądów powszechnych lub sądów wojskowych ujawnią się rozbieżności w wykładni prawa, za przesłankę przedmiotową zadania takiego pytania nie może być więc uznana sama rozbieżność w orzecznictwie, wynikająca z odmiennego stosowania prawa.

W argumentacji zawartej w stanowisku Prokuratury Generalnej przedstawiono poglądy wyrażone w orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz w piśmiennictwie dotyczące znaczenia pojęć „wykładnia” prawa i „stosowanie” prawa. Ponieważ z wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich nie wynika, aby niejednolita praktyka sądów w stosowaniu art. 632 pkt 2 k.p.k. była następstwem rozbieżnej wykładni tego lub jakiegokolwiek innego przepisu

prawa, a pytanie jest *de facto* pytaniem o rozstrzygnięcie, na jakiej podstawie prawnej sądy powinny ustalać wysokość kosztów obrony z wyboru, zasądzanych na rzecz oskarżonego, który w sprawie z oskarżenia publicznego został uniewinniony, bądź w stosunku do którego umorzono postępowanie karne, wystąpienie z tego rodzaju pytaniem nie mieści się w kompetencji przyznanej temu organowi w art. 60 § 2 ustawy o Sądzie Najwyższym. Nie upoważnia do zadania takiego pytania w szczególności art. 16 ust. 2 pkt 4 ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich, gdyż „powszechnie akceptowane metody wykładni przeczą mocy obowiązującej tego przepisu w zakresie w jakim wykracza on poza regulację przewidzianą w art. 60 § 1 ustawy o Sądzie Najwyższym”.

W stanowisku Prokuratury Generalnej stwierdzono ponadto, że przesłankę do podjęcia przez Sąd Najwyższy wnioskowanej uchwały nie dostarcza także analiza orzeczeń dołączonych do wniosku. W żadnym z nich sąd orzekający w przedmiocie kosztów nie wypowiedział się bowiem co do tego, dlaczego w rozstrzyganych sprawach mają zastosowanie albo nie mają zastosowania przepisy rozporządzenia w sprawie opłat za czynności adwokackie, a zatem nie dokonał wykładni ani art. 632 pkt 2 k.p.k. ani przepisów tego rozporządzenia w poszukiwaniu podstaw prawnych do ustalania wysokości kosztów obrony z wyboru, ponoszonych przez Skarb Państwa w razie uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia prowadzonego przeciwko niemu postępowania.

Nieuprawnione jest też założenie, będące źródłem wątpliwości Rzecznika Praw Obywatelskich, że przepis art. 632 pkt 2 k.p.k. zawiera normę określającą zasądzane na rzecz oskarżonego koszty procesu w kwocie odpowiadającej równowartości poniesionych przez niego wydatków związanych z ustanowieniem obrońcy z wyboru, a konkretnie normę stanowiącą podstawę zasądzenia wszystkich kosztów poniesionych z tego tytułu, niezależnie od ich wysokości, jeśli tylko zostały udokumentowane.

Przepis ten formułuje bowiem jedynie ogólną zasadę ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów procesu, a ustalanie znaczenia tego zwrotu nie może pomijać regulacji przewidzianej w art. 616 § 1 pkt 2 k.p.k., według której do kosztów procesu należą „uzasadnione wydatki stron, w tym z tytułu ustanowienia w sprawie jednego obrońcy lub pełnomocnika”. Ponieważ z żadnego przepisu Kodeksu postępowania karnego nie wynika jak należy rozumieć zwrot „wydatki z tytułu ustanowienia obrońcy” (art. 616 § 1 pkt 2 k.p.k.) lub „wydatki związane z ustanowieniem obrońcy” (art. 620 k.p.k.), ustalenie ich znaczenia wymaga uwzględnienia reguł wykładni systemowej oraz treści art. 16 ust. 1 ustawy – Prawo o adwokaturze, w myśl którego są to opłaty za czynności adwokackie ustalane w umowie z klientem. Zasada umowności ustalania tych opłat obowiązuje jednak tylko między stronami, gdyż wysokość opłat za czynności adwokackie przed organami wymiaru sprawiedliwości, stanowiących podstawę do zasądzenia kosztów jest reglamentowana przepisami rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości, wydanego z uwzględnieniem wskazań określonych w art. 16 ust. 2 i ust. 3 ustawy – Prawo o adwokaturze.

Podstawą prawną do ustalania wysokości wydatków związanych z ustanowieniem jednego obrońcy, wchodzących w skład kosztów procesu ponoszonych przez Skarb Państwa w oparciu o przepis art. 632 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 616 § 1 pkt 2 k.p.k. są zatem przepisy rozporządzenia w sprawie opłat za czynności adwokackie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

W sprawie brak przesłanek do podjęcia uchwały w trybie art. 61 § 1 ustawy o Sądzie Najwyższym.

Przepis art. 60 § 1 ustawy o Sądzie Najwyższym, regulujący instytucję tzw. pytań abstrakcyjnych, stanowi, że jeżeli w orzecznictwie sądów powszechnych, sądów wojskowych lub Sądu Najwyższego „ujawnią się rozbieżności w wykładni prawa”, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego mo-

że przedstawić wniosek o ich rozstrzygnięcie Sądowi Najwyższemu w składzie siedmiu sędziów lub w innym odpowiednim składzie. Instytucja ta, stanowiąca formę nadzoru judykacyjnego Sądu Najwyższego sprawowanego nad wszystkimi sądami i mająca na celu ujednoczenie orzecznictwa, nie jest uruchamiana w konkretnej sprawie, ale stosowana *in abstracto*.

Ponieważ brzmienie przepisu art. 60 § 1 ustawy o Sądzie Najwyższym nie nasuwa żadnych wątpliwości, że przesłanką wystąpienia z tzw. abstrakcyjnym pytaniem prawnym jest ujawnienie się w orzecznictwie „rozbieżności w wykładni prawa”, w judykaturze podkreśla się, że przepis ten nie uprawnia do zadania abstrakcyjnego pytania prawnego o jakąkolwiek rozbieżność w praktyce sądowej wynikającą z odmiennego stosowania prawa. Nie uzasadnia wystąpienia z takim pytaniem także istnienie rozbieżności pomiędzy wykładnią prawa dokonaną przez sądy a poglądami prezentowanymi w piśmiennictwie (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2005 r., I KZP 33/04, OSNKW 2005, z. 1, poz. 438 oraz uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 21 czerwca 2005 r., I KZP 24/05, OSNKW 2005, z. 10, poz. 89).

W orzecznictwie zwraca się także uwagę na to, że uregulowanie przewidziane w obecnie obowiązującym przepisie art. 60 § 1 ustawy o Sądzie Najwyższym różni się w istotny sposób od uregulowania zawartego w art. 13 ustawy z dnia 20 września 1984 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 45, poz. 241) w określeniu przesłanek dopuszczalności podejmowania uchwał abstrakcyjnych. Poprzednio warunkiem przedstawienia zagadnienia prawnego była potrzeba wyjaśnienia przepisów prawnych, których stosowanie wywołało rozbieżność w orzecznictwie, podczas gdy obecnie rozbieżność w orzecznictwie musi być wynikiem odmiennej wykładni prawa (por. postanowienia składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 22 września 2004 r., III CZP 25/04, OSNC 2005, z. 7-8, poz. 146; z dnia 12 stycznia 2006 r., III CZP 76/05, Biuletyn SN 2006, nr 1 oraz z dnia 24 lute-

go 2006 r., III CZP 91/05, Biuletyn SN 2006, nr 2, a także cyt. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2005 r., I KZP 33/04).

W myśl art. 60 § 2 ustawy o Sądzie Najwyższym, prawo do wystąpienia z wnioskiem o jakim mowa w art. 60 § 1, przysługuje m.in. Rzecznikowi Praw Obywatelskich. Jednak wniosek z jakim Rzecznik Praw Obywatelskich wystąpił w niniejszej sprawie, wymagań określonych w art. 60 § 1 ustawy o Sądzie Najwyższym nie spełnia. Treść tego wniosku nie stwarza bowiem podstawy do uznania, że niejednolita praktyka w stosowaniu przez sądy przepisu art. 632 pkt 2 k.p.k. jest wynikiem rozbieżnej wykładni tego przepisu.

Słusznie zauważa się w pisemnym stanowisku Prokuratury Generalnej, nadesłanym w związku z wnioskiem Rzecznika Praw Obywatelskich, że przedmiotem tego wystąpienia jest w istocie pytanie o rozstrzygnięcie na jakiej podstawie prawnej sądy powinny ustalać wysokość kosztów obrony z wyboru, zasądzanych na rzecz oskarżonego, który w sprawie z oskarżenia publicznego został uniewinniony lub wobec którego umorzono postępowanie.

Rzecznik Praw Obywatelskich jako podstawę wystąpienia z wnioskiem wskazał nie tylko art. 60 § 2 ustawy o Sądzie Najwyższym, ale także przepis art. 16 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich. Z treści art. 16 ust. 2 pkt 4 ustawy, obowiązującego nadal w niezmienionym brzmieniu, wynika, że Rzecznikowi Praw Obywatelskich przysługuje prawo występowania do Sądu Najwyższego z wnioskami o podjęcie uchwały „mającej na celu wyjaśnienie przepisów prawnych budzących wątpliwości w praktyce lub stosowanie których wywołało rozbieżności w orzecznictwie”. Kompetencje Rzecznika Praw Obywatelskich opisane więc zostały w ustawie identycznie jak w art. 13 pkt 3 obowiązującej wówczas ustawy z dnia 20 września 1984 r. o Sądzie Najwyższym.

Punkt 4 ustępu 2 artykułu 16 ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich został dodany ustawą z dnia 24 sierpnia 1991 r. o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich oraz ustaw – Kodeks postępowania karnego, o Sądzie Najwyższym i o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 83, poz. 371), tą samą, która nowelizowała także art. 16 ust. 2 ustawy o Sądzie Najwyższym z 1984 r. przez wprowadzenie Rzecznika Praw Obywatelskich do kręgu podmiotów uprawnionych do występowania o uchwały abstrakcyjne. Można więc uznać, że pkt 4 dodany w trakcie tej nowelizacji do art. 16 ust. 2 (według ówczesnej enumeracji – art. 14 ust. 2) ustawy stanowił podkreślenie tej roli Rzecznika Praw Obywatelskich, jaka została mu przyznana znowelizowanym przepisem ust. 2 art. 16 w zw. z art. 13 pkt 3 ówczesnej ustawy o Sądzie Najwyższym.

W obowiązującym stanie prawnym przesłanki uzasadniające wystąpienie do Sądu Najwyższego z wnioskiem o podjęcie uchwały tzw. abstrakcyjnej zostały jednak odmiennie, niż poprzednio, określone w art. 60 § 1 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym. W związku z powyższym żadna z metod wykładni nie uprawnia do wniosku, że Rzecznik Praw Obywatelskich zachował kompetencję do występowania z tzw. abstrakcyjnym pytaniem prawnym, w kształcie określonym w art. 16 ust. 2 pkt 4 ustawy z 1987 r. Nieracjonalne byłoby bowiem uznanie, że wobec niedostosowania treści tego przepisu do rozwiązania przyjętego w obowiązującej ustawie o Sądzie Najwyższym, Rzecznik Praw Obywatelskich zachował znacznie szersze kompetencje niż pozostałe podmioty wymienione w art. 60 § 2 ustawy o Sądzie Najwyższym, a zwłaszcza Prezes Sądu Najwyższego (por. art. 60 § 1).

Okoliczność, że Rzecznik Praw Obywatelskich może wystąpić z tzw. abstrakcyjnym pytaniem prawnym tylko w wypadku określonym w art. 60 § 1 ustawy o Sądzie Najwyższym, tzn. jeżeli w orzecznictwie sądów powszechnych, sądów wojskowych lub Sądu Najwyższego ujawnią się roz-

bieżności w wykładni prawa, nie podlega zresztą dyskusji nie tylko w opinii prokuratora Prokuratury Generalnej (wyrażonej w odpowiedzi na wniosek złożony w niniejszej sprawie), ale także w piśmiennictwie (por. S. Trociuk: Komentarz do art. 16 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich, LEX/el. 2007, teza V).

Tylko na marginesie można w tym miejscu odnotować, co zresztą nie nasuwa wątpliwości, że wykładnia prawa i stosowanie prawa, to nie są pojęcia tożsame. W judykaturze niejednokrotnie przytaczano znaczenie tych pojęć określane w literaturze przedmiotu. Można więc powtórzyć, że – w uproszczeniu – stosowanie prawa, to „ustalanie skutków prawnych” pewnego stanu faktycznego, w ramach określonej czynności konwencjonalnej upoważnionego do tego organu (A. Redelbach, Sł. Wronkowska, Z. Ziemiński: Zarys teorii państwa i prawa, Warszawa 1994, s. 253). Natomiast wykładnia prawa – według tzw. pragmatycznego rozumienia tego pojęcia – to zespół czynności zmierzających do ustalenia prawidłowego znaczenia przepisów prawa, natomiast w sensie apragmatycznym, to po prostu rezultat tego procesu (por. L. Morawski: Wstęp do prawoznawstwa, Toruń 2002, s. 157; M. Zieliński: Wykładnia prawa. Zasady. Reguły. Wskazówki, Warszawa 2002, s. 45).

Do podjęcia wnioskowanej przez Rzecznika Praw Obywatelskich uchwały nie uprawnia także analiza dołączonych do wniosku orzeczeń. W żadnym z nich sąd nie dokonał bowiem wykładni przepisu art. 632 pkt 2 k.p.k. ani przepisów rozporządzenia w sprawie opłat za czynności adwokackie, mającej na celu poszukiwanie podstawy prawnej ustalania wysokości kosztów obrony z wyboru, ponoszonych przez Skarb Państwa w wypadku uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia przeciwko niemu postępowania.

W odpowiedzi na sugestię zawartą w pytaniu prawnym należy stwierdzić, że przepis art. 632 pkt 2 k.p.k. nie zawiera normy stanowiącej

podstawę ustalania wysokości zasądzonych na rzecz oskarżonego kosztów, a w szczególności uprawniającej do wniosku, że zasądzeniu podlegają wszystkie koszty poniesione w związku z ustanowieniem obrońcy z wyboru, bez względu na ich wysokość, jeżeli tylko zostały udokumentowane.

Obecne brzmienie art. 632 pkt 2 k.p.k. jest wynikiem nowelizacji wprowadzonej ustawą z dnia 7 marca 2007 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 80, poz. 539), uchwaloną w wykonaniu orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego. Wyrokiem z dnia 26 lipca 2006 r., SK 21/04, Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 632 pkt 2 k.p.k. w zakresie, w jakim ogranicza możliwość przyznania osobie uniewinnionej w sprawie z oskarżenia publicznego zwrotu kosztów wynagrodzenia obrońcy jedynie do „uzasadnionych wypadków” jest niezgodny z art. 2, art. 32 ust. 1 i art. 42 ust. 2 Konstytucji (Dz. U. Nr 141, poz. 1013). W uzasadnieniu wyroku Trybunał stwierdził, że w państwie prawnym zasadą powinno być obciążanie kosztami postępowania tej ze stron, która w jego toku nie zdołała utrzymać swego stanowiska. Koszty znaczące dla samego podjęcia obrony i ustanowienia obrońcy powinny zostać osobie uniewinnionej zwrócone, co najmniej na zasadach takich, na jakich Skarb Państwa obciążają koszty obrony z urzędu. Ponieważ oskarżony jest w postępowaniu stroną słabszą, a wybór obrońcy przyczynia się do wyrównania szans procesowych, to uznać trzeba, że osoba uniewinniona powinna otrzymywać całościowy zwrot kosztów postępowania, w tym kosztów obrony.

Podkreślił jednak, że nie jest jego rolą proponowanie ustawodawcy konkretnych rozwiązań pozwalających na optymalne uregulowanie zagadnień będących przedmiotem orzeczenia, gdyż to do ustawodawcy – w ramach konstytucyjnie dopuszczalnego „luzu regulacyjnego” – należy rozważenie, czy zwrot kosztów obrony winien następować według stawek umownych (rynkowych) czy też określonych przepisami prawa (tak jak czyni to np. art. 98 § 3 k.p.c.). Uznał ponadto, że do czasu ingerencji ustawodawcy,

w sytuacjach normowanych przez art. 632 pkt 2 k.p.k. zastosowanie może mieć art. 616 § 1 pkt 2 k.p.k., który w odniesieniu do podlegających zwrotowi kosztów procesu wskazuje wyraźnie wydatki uzasadnione, do których zalicza ustanowienie w sprawie jednego obrońcy lub pełnomocnika.

Uwzględniając zalecenia zawarte w wyroku Trybunału Konstytucyjnego, ustawodawca wprowadził zasadę, że w sprawach z oskarżenia publicznego w razie uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia postępowania, koszty procesu, a zatem, w myśl art. 616 § 1 k.p.k., koszty sądowe oraz uzasadnione wydatki stron, w tym z tytułu ustanowienia w sprawie jednego obrońcy, ponosi Skarb Państwa, z wyjątkiem przypadków samooskarżenia oraz udziału w sprawie adwokata lub radcy prawnego ustanowionego w charakterze pełnomocnika przez pokrzywdzonego, oskarżyciela posiłkowego, powoda cywilnego albo inną osobę. W uzasadnieniu projektu nowelizacji wskazano na spójność proponowanego rozwiązania z treścią art. 616 § 1 pkt 2 k.p.k. stanowiącego, że do kosztów procesu zalicza się uzasadnione wydatki stron, w tym z tytułu ustanowienia w sprawie jednego obrońcy lub pełnomocnika (por. Druk Sejmu V kadencji, Nr 1289).

W konsekwencji wprowadzonej nowelizacji przepis art. 632 pkt 2 k.p.k. zawiera jedynie ogólną zasadę ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów procesu, nie wskazując sposobu ustalania ich wysokości. Słusznie podnosi się w pisemnym stanowisku Prokuratury Generalnej, że w świetle wykładni systemowej i zakazu wykładni homonimicznej ustalenie znaczenia użytego w tym przepisie zwrotu „koszty procesu” nie może abstrahować od uregulowania przewidzianego w art. 616 § 1 pkt. 2 k.p.k., w myśl którego do kosztów procesu należą „uzasadnione wydatki stron, w tym z tytułu ustanowienia w sprawie jednego obrońcy lub pełnomocnika”.

W tym miejscu celowe wydaje się wskazanie, że kwestię ponoszenia w procesie wydatków związanych z ustanowieniem obrońcy lub pełnomocnika reguluje art. 620 k.p.k., w myśl którego wydatki te wykląda strona.

Ponieważ z żadnego przepisu Kodeksu postępowania karnego nie wynika jak należy rozumieć zwrot „wydatki z tytułu ustanowienia obrońcy” (art. 616 § 1 pkt 2 k.p.k.) ani równoznaczne wyrażenie „wydatki związane z ustanowieniem obrońcy” (art. 620 k.p.k.), należy podjąć próbę ustalenia ich znaczenia stosując reguły wykładni systemowej.

W ujęciu art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz. U. z 2009 r. Nr 146, poz. 1188 ze zm.) wydatkiem z tytułu ustanowienia obrońcy jest niewątpliwie opłata za czynności adwokackie, ustalana w umowie z klientem. Zasada umowności ustalania opłat za czynności adwokackie, uwzględniająca prawa rynku, obowiązuje jednak tylko między stronami umowy. W świetle brzmienia przepisów art. 16 ust. 2 i 3 ustawy – Prawo o adwokaturze nie może być bowiem skutecznie kwestionowany fakt, że wysokość opłat za czynności adwokackie przed organami wymiaru sprawiedliwości, stanowiących podstawę do zasądzenia przez sądy kosztów zastępstwa prawnego i kosztów adwokackich, podlega reglamentacji. W myśl cyt. przepisów ustawy Prawo o adwokaturze wysokość tych opłat określa, w drodze rozporządzenia, Minister Sprawiedliwości, po zasięgnięciu opinii Naczelnej Rady Adwokackiej i Krajowej Rady Radców Prawnych.

Przy ustalaniu wysokości opłat Minister Sprawiedliwości zobowiązany został do oparcia systemu opłat na stawkach minimalnych za czynności adwokackie, o których mowa w art. 16 ust. 1, mając na względzie rodzaj i zawilość sprawy oraz wymagany nakład pracy adwokata (art. 16 ust. 3). Minister Sprawiedliwości upoważniony ponadto został do ustalenia opłaty wyższej niż stawka minimalna, o której mowa w art. 16 ust. 3, lecz nieprzekraczającej sześciokrotności tej stawki, gdy może to być uzasadnione rodzajem i zawilością sprawy oraz niezbędnym nakładem pracy adwokata (art. 16 ust. 2). Uwzględniając powyższe wskazania, stosowną regulację Minister Sprawiedliwości zawarł w rozporządzeniu z dnia 28 września 2002

r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. Nr 163, poz. 1348 ze zm.).

Podstawę prawną do ustalenia wysokości wydatków poniesionych w związku z ustanowieniem jednego obrońcy, wchodzących w skład kosztów procesu, które Skarb Państwa ponosi – na podstawie art. 632 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 616 § 1 pkt 2 k.p.k. – w razie uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia przeciwko niemu postępowania, stanowią zatem przepisy aktualnie obowiązującego rozporządzenia w sprawie opłat za czynności adwokackie (por. S. Steinborn, (w:) J. Grajewski, L. K. Paprzycki, S. Steinborn: Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Tom II, Warszawa 2010, s. 1330).

Ta sama podstawa prawna obowiązuje przy ustalaniu wysokości kosztów procesu, zasądzanych od oskarżyciela prywatnego na rzecz oskarżonego, na podstawie art. 632 pkt 1 k.p.k., tzn. w razie uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia postępowania.

Analiza – w myśl wykładni systemowej – przepisów regulujących kwestię wynagrodzenia za czynności adwokata przed organami wymiaru sprawiedliwości, w świetle ogólnego unormowania przewidzianego w art. 616 § 1 pkt 2 k.p.k. prowadzi do wniosku o jednakowej pozycji w postępowaniu karnym wszystkich stron uprawnionych do odzyskania wyłożonych kosztów zastępstwa adwokackiego oraz wszystkich podmiotów obowiązanych do zwrotu tych kosztów.

Należy zauważyć, że na tej samej podstawie prawnej, na której ustala się wysokość kosztów procesu (wydatków) zasądzanych od Skarbu Państwa lub od oskarżyciela prywatnego na rzecz oskarżonego w razie jego uniewinnienia lub umorzenia wobec niego postępowania, ustala się także wysokość kosztów procesu (wydatków) – tzn. w kwocie stanowiącej równowartość wydatków poniesionych z tytułu ustanowienia jednego peł-

nomocnika w osobie adwokata – zasądzonych od oskarżonego na rzecz oskarżyciela posiłkowego w sprawach zakończonych skazaniem (art. 627 k.p.k. *in fine*) albo oskarżyciela prywatnego (art. 628 pkt 1 k.p.k.). Natomiast na podstawie art. 629 k.p.k. w zw. z art. 627 k.p.k. *in fine* lub art. 628 k.p.k. – w sprawach zakończonych warunkowym umorzeniem postępowania, a w sprawach z oskarżenia prywatnego również umorzeniem postępowania na podstawie art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k.

Zasadnie w stanowisku Prokuratury Generalnej zwraca się uwagę także na brak argumentów normatywnych, które wykluczałyby identyczną podstawę prawną przy orzekaniu, na zasadzie wyjątku od reguł ustanowionych w art. 632 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k., o zasądzeniu od oskarżonego, a w sprawach z oskarżenia prywatnego od oskarżonego lub Skarbu Państwa, kosztów procesu w oparciu o art. 632a k.p.k., stanowiących równowartość wydatków poniesionych przez stronę, związanych z ustanowieniem jednego pełnomocnika w osobie adwokata – co dotyczy spraw zakończonych umorzeniem postępowania, zaś w odniesieniu do spraw z oskarżenia prywatnego umorzeniem z powodu innej przeszkody procesowej niż wymieniona w art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k. (*arg. ex art. 629 k.p.k. in fine*).

Celowe wydaje się nawiązanie w tym miejscu do sugestii wynikającej z omawianego wcześniej uzasadnienia wyroku Trybunału Konstytucyjnego, a zawartej w stwierdzeniu, że „koszty znaczące dla samego podjęcia obrony i ustanowienia obrońcy powinny zostać osobie uniewinnionej zwrócone, co najmniej na zasadach takich, na jakich Skarb Państwa obciążają koszty obrony z urzędu (według rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów uczestnictwa w sprawie obrońcy wyznaczonego z urzędu, Dz. U. Nr 163, poz. 1348 ze zm.)”. Należy bowiem zauważyć, że wymienione rozporządzenie nie reguluje wyłącznie zasad ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów udziału w procesie obrońcy wy-

znaczonych z urzędu. Zasady ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata ustanowionego z urzędu unormowane zostały, na podstawie art. 29 ust. 2 ustawy – Prawo o adwokaturze, tylko w rozdziale 6. rozporządzenia. W myśl uregulowania przewidzianego w § 19, koszty nieopłaconej pomocy prawnej ponoszonej przez Skarb Państwa obejmują opłatę w wysokości nie wyższej niż 150 % stawek minimalnych, o których mowa w rozdziałach 3-5 (tzn. przewidziane dla danego rodzaju czynności adwokata podejmowanych przed organami wymiaru sprawiedliwości i stanowiących podstawę do zasądzenia przez sądy kosztów zastępstwa prawnego i kosztów adwokackich) oraz niezbędne, udokumentowane wydatki adwokata. Zastosowanie tej zasady, w myśl sugestii Trybunału, przy ustalaniu wysokości kosztów procesu ponoszonych przez Skarb Państwa na podstawie art. 632 pkt 2 k.p.k., byłoby zdecydowanie mniej korzystne dla strony, na rzecz której następuje zwrot kosztów, niż regulacja uwzględniająca zasady określone w art. 16 ust. 2 w zw. z ust. 3 ustawy – Prawo o adwokaturze, przewidziana w przepisach rozdziału 2 rozporządzenia w sprawie opłat za czynności adwokackie.

Identycznie jak kwestię ustalania wysokości opłat za czynności adwokatów, rozwiązano problematykę ustalania wysokości opłat za czynności radców prawnych przed organami wymiaru sprawiedliwości, stanowiących podstawę do zasądzenia kosztów zastępstwa prawnego. Regulacja ta oparta została na legitymacji wynikającej z art. 22⁵ ust. 2 w zw. z ust. 3 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz. U. z 2010 r. Nr 10, poz. 65 ze zm.), na podstawie której oraz art. 22³ ust. 2 w zw. z ust. 1 cyt. ustawy wydane zostało rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz. U. Nr 163, poz. 1349 ze zm.). W myśl tego uregulowania oraz art. 616 § 1 pkt 2 k.p.k. strona zobo-

wiązana do poniesienia kosztów procesu na określonej podstawie prawnej, może być obciążona wydatkami z tytułu ustanowienia przez przeciwnika procesowego jednego pełnomocnika w osobie radcy prawnego, na takich samych zasadach, jakie obowiązują przy zasądzeniu kosztów związanych z udziałem w procesie adwokata.

Analogiczne rozwiązanie jak w przypadku ustalania wysokości kosztów zastępstwa prawnego w procesie karnym, obowiązuje w postępowaniu w sprawach o wykroczenia. Identyczną regulację jak art. 632 pkt 2 k.p.k. przewiduje art. 118 § 2 k.p.s.w. Natomiast podstawę ustalenia wysokości kosztów zastępstwa prawnego ustanowionego przez obwinionego, stanowią przepisy art. 119 k.p.s.w. w zw. z art. 616 § 1 pkt 2 k.p.k., z których wynika, że koszty te obejmują uzasadnione wydatki związane z ustanowieniem jednego obrońcy (art. 20 § 3 k.p.s.w.) w osobie adwokata albo radcy prawnego (art. 24 k.p.s.w.), a więc wynagrodzenie obrońcy ustalane według odpowiednich (omówionych wyżej) przepisów o wynagrodzeniu adwokata i radcy prawnego.

Okoliczność, że w obowiązującym systemie prawa wysokość kosztów, należnych stronie korzystającej z pomocy prawnej podmiotu uprawnionego do jej świadczenia w trakcie czynności wykonywanych przed organami wymiaru sprawiedliwości, podlega reglamentacji, potwierdza uregulowanie tej kwestii w postępowaniu cywilnym. Przepis art. 98 § 3 k.p.c. zalicza do niezbędnych kosztów procesu, zasądzanych od strony przegrywającej sprawę, przeciwnikowi reprezentowanemu przez adwokata, wynagrodzenie, jednak nie wyższe niż stawki opłat określone w odrębnych przepisach (do których odsyła § 4 tego przepisu) i wydatki jednego adwokata. W orzeczeniach Izby Cywilnej Sądu Najwyższego wyraźnie stwierdza się, że wynagrodzenie adwokackie nie zawsze podlega zwrotowi w wysokości określonej w umowie, nie tylko z powodu obowiązywania reglamentowanych stawek (art. 98 § 3 i 4 k.p.c.), lecz także wskutek niezwiązania sądu

wysokością umówionego wynagrodzenia. Wysokość wynagrodzenia adwokackiego została bowiem wiążąco określona w rozporządzeniu w sprawie opłat za czynności adwokackie, wydanym na podstawie art. 16 ust. 2 i 3 oraz art. 29 ust. 2 ustawy – Prawo o adwokaturze. Ponadto podkreśla się, że reglamentacja umownego wynagrodzenia adwokata przepisami tego rozporządzenia jest „wyłączna i wyczerpująca”, ze wszystkimi wynikającymi z tego faktu konsekwencjami prawnymi (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2007 r., III CZP 95/06, OSNC 2007, z. 12, poz. 179).

Podsumowując rozważania zawarte w niniejszym postanowieniu stwierdzić zatem należy, co następuje.

Oskarżonego i adwokata ustanowionego z wyboru łączy umowa określająca jego wynagrodzenie w granicach dopuszczalnej, szerokiej autonomii (art. 16 ust. 1 ustawy – Prawo o adwokaturze). Sąd nie może ingerować w sferę uprawnień równorzędnych podmiotów do określenia w drodze umowy ich wzajemnych zobowiązań.

Natomiast wysokość kosztów procesu zasądzanych w sprawie karnej od Skarbu Państwa lub przeciwnika procesowego na rzecz strony, której racje zostały w procesie uwzględnione, jest limitowana wysokością rzeczywiście poniesionych kosztów, przy czym zgodnie z § 2 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. Nr 163, poz. 1348 ze zm.), jak i zgodnie z § 2 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz. U. Nr 163, poz. 1349 ze zm.), nie może przekroczyć sześciokrotności stawki minimalnej. Ponadto ustalając wysokość żądanych kosztów, sąd bierze pod uwagę niezbędny nakład pracy obrońcy lub pełnomocnika, a także charakter sprawy i wkład

pracy zastępcy prawnego w przyczynienie się do jej wyjaśnienia i rozstrzygnięcia (§ 2 ust. 1 obu wymienionych rozporządzeń).

Wyrażony powyżej pogląd jest akceptowany nie tylko w orzecznictwie Sądu Najwyższego (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2009 r., I KZP 1/09, OSNKW 2009, z. 12, poz. 101) i orzeczeniach sądów powszechnych (por. np. postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 30 września 2009 r., II AKz 643/09, OSPr. i Pr. 2010, nr 11, poz. 41), ale także w piśmiennictwie (por. S. Steinborn, *op.cit.* s. 1256).

Mając powyższe okoliczności na uwadze, Sąd Najwyższy postanowił jak na wstępie.